

Hormonálně chirurgické připodobnění transsexuálů podle dokumentu *Společenství a služba**

Jiří Skoblík

Předmětem tohoto příspěvku jsou články 84 až 86 v třetí části dokumentu *Společenství a služba* s podtitulem *Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu*, vydaného Mezinárodní teologickou komisí v roce 2004.¹ V uvedených bodech se pojednává o odpovědnosti za biologickou integritu lidských bytostí, jak uvádí nadpis této části.² Tím se nějaký církevní dokument zabývá poprvé aspoň implicitně problémem hormonálně chirurgického připodobnění jako radikální terapie transsexuálů.

Na objasnění problematiky je úvodem třeba uvést několik základních informací. V polovině 20. století diagnostikoval americký psychiatr Harry Benjamin u jednoho ze svých pacientů soubor příznaků, který nešlo zařadit pod již známé choroby či poruchy v psychiatrické nebo sexuologické oblasti a dospěl k závěru, že se jedná o dosud (dostatečně) nepopsanou poruchu pohlavní identity, kterou nazval transsexualismus. Podstatou této poruchy je úporné, nezvratné přesvědčení o tom, že pro pohlavní identitu příslušného subjektu je nepřijatelné jeho biologické tělo, ačkoliv je morfologicky i fyziologicky zcela v normě. Takový subjekt intenzivně usiluje o získání těla opačného pohlaví, které by bylo s jeho pohlavní identitou v souladu.³

Porucha se může týkat obou pohlaví, mluví se o formě *male to female* (kdy biologický muž prožívá svou pohlavní identitu jako žena) nebo *female to male* (což platí opačně). Utrpení, o kterém takto postižení jedinci medicínu ujišťují,⁴ vyžaduje řešit otázku, jak jim pomoci. Když se diferenciální diagnostikou vyloučí jiná porucha nebo choroba, hledá se zároveň s výzkumem etiologie poruchy pohlavní identity její účinná terapie.

Postupně byl vypracován projekt hormonálně chirurgického připodobnění (dále: HSR, *hormonal surgical reassignment*),⁵ kterému jako výrazně invazivní a ireverzibilní metodě musí předcházet dostatečně dlouhá doba psychoterapie, zejména pro získání

* Tento příspěvek byl přednesen na vědeckém semináři k dokumentu MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÉ KOMISE *Společenství a služba: Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu*, pořádaném katedrou systematické teologie CMTF UP v Olomouci dne 19. října 2005 za finanční podpory ze státních prostředků prostřednictvím Grantové agentury České republiky, grantový projekt 401/05/2720, „Trinitologie a antropologie“. Dokument z it. *Comunione e servizio: La persona umana creata a immagine di Dio*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2004, přel. C. V. Pospíšil, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2005.

¹ *Comunione e servizio: La persona umana creata a immagine di Dio*, in *La Civiltà Cattolica* 4 (2004): 254–286. Anglický titul: *Communion and Stewardship: Human Persons Created in the Image of God*.

² Nadpis 3. části v anglické verzi: *Responsibility for the Biological Integrity of Human Beings*.

³ Z české literatury podává o transsexualismu zevrubnou informaci H. FIFKOVÁ aj., *Transsexualita: Diagnostika a léčba*, Praha: Grada, 2002. Srov. též H. FIFKOVÁ, *O sexu s Hankou*, Praha: Grada, 1998; J. SKOBLÍK, „Věřící transsexuálové,“ in *XV. Bohnické sexuologické dny*: 27. a 28. 2. 2003: *Sborník textů*, Brno: CERM, 2004, s. 79–82. Ze zahraniční literatury srov. např. Ch. ANT, *Transsexualität und menschliche Identität*, Münster: LIT, 2000; W. EICHER, *Transsexualismus*, Stuttgart: Fischer, 1992.

⁴ Jak plyne jednoznačně z rozhovorů s takto postiženými jedinci.

⁵ V literatuře se často uvádí zkratka SRS (sex reassignment surgery, chirurgie pohlavního připodobnění).

jednoznačné diagnózy. Z medicínského i etického hlediska by bylo ideálem moci u psychoterapie na odstranění nebo aspoň zmírnění obtíží zůstat, ukázalo se však, že touto terapií nelze ve většině případů dostatečně pomoci. Ozývají se dokonce hlasy, že psychoterapie transsexuálů je pouhá ztráta času.⁶ I když se této terapii v současnosti přiznává více šancí než tomu bylo dříve, přesto *Standards of Care* z roku 2001⁷ jako světově uznávané kalifornské *Zásady péče o subjekty s poruchou pohlavní identity* konstatují, že HSR je všeobecně řečeno medicínsky indikovaná a nezbytná.⁸

Tím vznikají velmi závažné etické otázky, protože HSR představuje zmrzačení dosud zcela zdravého těla. Statisticky je sice zjištěno, že převážná část upravených pacientů se s nově získanou formou své fyzické existence cítí naprosto spokojená a že by se rozhodla znovu stejným způsobem.⁹ Lze však takový pronikavý zásah do tělesné integrity zodpovědně připustit? Je třeba říci, že etické otázky tohoto druhu nekladou pouze filozofové a teologové, ale i lékaři. Je známo, jaké obtíže mohou nastat pro sexuologa, indikujícího zmiňované připodobnění, při hledání chirurga, který by byl ochoten provést zákrok, který je ze somatického hlediska právě tak nesmyslný jako neetický.¹⁰ Pro tento seminář je samozřejmě namístě věnovat pozornost přijatelnosti HSR na půdě římskokatolické církve.

Do loňského roku se touto otázkou monograficky nebo příležitostně zabývali jednotliví morální teologové.¹¹ Převážná část dospěla k závěru, že pro terapii, vedoucí k odstranění reprodukční schopnosti pacienta z psychických důvodů, nelze uvést potřebné opodstatnění.¹² Ozývaly se však také opačné hlasy. Americký křesťanský etik Filip Keane upozorňuje ve své knize *Katolické perspektivy sexuální morálky* z roku 1977 na rostoucí počet katolických morálních teologů, kteří za jistých okolností s HSR souhlasí.¹³

V roce 2004 promluvila na dané téma Mezinárodní teologickou komisí učitelská služba církve, což je aspoň pro katolické křesťany velmi důležitý účastník diskuse.

Článek 84 dokumentu *Společenství a služba* zdůrazňuje zásadní význam těla pro celek lidské osoby. Opírá jej o teologický důvod stvoření člověka v těle jako Božího obrazu a uvádí zásady pro manipulování lidským tělem z terapeutických důvodů. K těmto zásadám patří, že pro vzájemnou závislost jednotlivých částí těla nemohou být obětovány nižší orgány vyšším. Protože existence všech hodnot, dokonce i těch, které jsou vyšší než sám život, jakou je lidská svoboda, končí fyzickou smrtí, mohou být i základní tělesné schopnosti obětovány pro záchranu života. Dokument ovšem vylučuje svévolnou lidskou činnost, prováděnou na lidském těle.

⁶ Tak smýšlejí leckdy transsexuálové, dotázaní na cenu psychoterapie.

⁷ HARRY BENJAMIN INTERNATIONAL GENDER DYSPHORIA ASSOCIATION'S *Standards of Care for Gender Identity Disorders*, 6th Version, Palo Alto, Calif., February 2001.

⁸ V 10. kapitole *Standards* se praví, že HSR je v určitých případech „medically indicated and medically necessary.“

⁹ F. PFÄFFLIN – A. JUNGE, *Geschlechtsumwandlung*, Stuttgart: Schattauer, 1992, s. 420.

¹⁰ Srov. A. BRZEK – I. ŠÍPOVÁ, „Transsexuelle in Prag,“ *Zeitschrift für Sexualmedizin*, 1983, č. 3, s. 112.

¹¹ Např. E. SGRECCIA, „Aspetti morali del transsessualismo,“ *Medicina e morale: Rivista trimestrale di bioetica, deontologia e morale medica* 34 (1984); K. D. O'ROURKE – B. M. ASHLEY, *Healthcare Ethics: A Theological Analysis*, St. Louis: Catholic Health Association of the United States, 1989.

¹² Z literatury dostupné v češtině zastává zamítavé stanovisko K.-H. PESCHKE, *Křesťanská etika*, Praha: Vyšehrad, 1999, s. 308.

¹³ P. S. KEANE, *Sexual Morality: A Catholic Perspective*, New York: Paulist Press, 1977, s. 179.

Pro ilustraci „svévole na lidském těle“, jak to formuluje dokument, může posloužit autogynefilie. Tímto termínem je označován biologický muž, zaujatý eroticky sebou samým jako ženou. Praktiky autogynefilie se netýkají vždy pouze transvestitismu, myslitelná je i žádost o fyzickou přeměnu, která by ovšem byla ireverzibilní, což je o to závažnější, že takový muž netrpí poruchou pohlavní identity.¹⁴

V článku 85 připomíná dokument k výše uvedeným zásadám pro manipulování lidským tělem etické instrumentarium, princip totality a integrity, podle kterých lze část těla obětovat pro záchranu celku. Celek organismu však nesmí být bezdůvodně zbaven integrální části. Aplikace principu vyžaduje splnění těchto podmínek: část těla, na které má být proveden zákrok, je ohrožena nebo je přímo příčinou ohrožení života. Také nejsou jiné možnosti, jak pomoci, a jsou přiměřené vyhlídky na úspěch ve srovnání s nežádoucími účinky, jak o tom mluví princip dvojího účinku. Další podmínkou je, že pacient musí se zákrokem souhlasit.

Problém v tomto bodě představuje aplikace principu totality: může jít pouze o aplikaci na celek fyzický, ale také na celek psycho-fyzický nebo dokonce na celek socio-psycho-fyzický.

Pius XII. mluví v této souvislosti o dobru celého organismu, kvůli kterému může pacient zasahovat do svých orgánů. Je zřejmé, že při papežově formulaci rozhoduje výklad jeho slov *dobro celého organismu*. Do poloviny 20. století byl princip totality aplikován na celek somatický, což dosud někteří autoři zastávají.

V šedesátých a sedmdesátých letech 20. století však začalo docházet v praxi i v teoretické diskusi ke změně stanoviska. Do interpretace principu totality se rostoucí měrou zahrnovalo psychické, ale i sociální hledisko. Pozornost byla věnována zdraví celé osoby, tedy zdraví psycho-fyzickému. Uvážilo se však také, že osoba nemůže být oddělena od svých mezilidských vazeb.¹⁵ To vedlo k interpretaci principu totality nejen na celek psycho-fyzický, nýbrž i socio-psycho-fyzický. Švýcarský morální teolog F. Böckle¹⁶ vidí náznak tohoto vývoje v slovech Pia XII.: „... k podřízenosti jednotlivých orgánů pod organismus a jeho vlastní finalitu přistupuje ještě podřízenost organismu pod duševní finalitu osoby.“¹⁷

Pohyb ve výkladu principu totality od užšího k širšímu má velký význam pro otázku přípustnosti HSR. K jakému výkladu se kloní dokument *Společenství a služba*? Odpověď lze nalézt v bodě 86, který patrně vyvolá největší zájem o diskusi. Podle něho někteří odborníci (sexuologové nebo etici?) dovolují obětovat reprodukční schopnost, která je pochopitelně stěžejní součástí fyzické výbavy, mentálnímu zdraví (psycho-fyzická interpretace principu totality) včetně zlepšení sociálních vztahů (socio-psycho-fyzická interpretace). Aplikováno na situaci transsexuálů, jejich mentální zdraví a sociální adaptabilita vyžadují efektivní odstranění těžkých depresí, plynoucích z poruchy pohlavní identity. Odstranění těchto potíží je spatřováno řadou

¹⁴ Autogynefilie z řec. *autos* ‚sám‘, *gyné* ‚žena‘, *fileó* ‚miluji‘. Protože autogynefilici zachovávají mužské pohlavní citění, a to i po případném HSR, připodobňující je fyzicky ženskému tělu, mohou být charakterizováni slovy „jsem muž, uvězněný v mužském těle, který se chce sexuálně potěšit jako muž v ženském těle.“

¹⁵ *Handbuch christlicher Ethik*, sv. 2, Freiburg i. Br.: Herder, 1978, s. 49.

¹⁶ Tamtéž, s. 47.

¹⁷ Pius XII., *Aufbau und Entfaltung des gesellschaftlichen Lebens: Soziale Summe*, ed. A.-F. Utz a J.-F. Groner, sv. 3, Freiburg, Schweiz: Paulusverlag, 1961, s. 5427–45, zde 5440.

odborníků právě v HSR. Ačkoliv se dokument výslovně o problematice transsexuální terapie nezmiňuje, je jasné, že ji má na mysli.

Text rozlišuje mezi esenciálními prvky pro funkční a živoucí celek osoby, čili nutnými buď pro specifickou činnost nebo pro existenci vůbec. Jinými slovy řečeno, neupravený transsexuál může být sice ve svém psychickém a sociálním životě značně handicapován, může však přesto takto žít. Bude-li upraven, dovozuje dokument, bude beztak ztrátou reprodukční schopnosti jako funkční celek těžce handicapován. Dokument tedy nepopírá kříž poruchy pohlavní identity v životě takového člověka, nevidí však řešení v tom kříž odstranit za cenu tělesné dezintegrace.

Diskuse s transsexuály se patrně zaměří na slova dokumentu o hrozbě pro mentální zdraví, pokud by se nedalo řešit jiným způsobem. Protože je text na tomto místě poněkud nejasný, je na místě jej uvést v obou oficiálních verzích, anglické a italské. Na dotyčném místě se v anglickém textu praví:

In fact, the person as a functioning totality is actually violated by the loss of the reproductive faculty, and at a moment when the threat to his mental health is not imminent and could be averted in another way.

Italský text formuluje takto:

In realtà, la persona in quanto totalità funzionante è violata dalla perdita della facoltà riproduttiva, e in un momento in cui la minaccia alla sua salute mentale non è imminente e potrebbe essere scongiurata in altro modo.

Potíž je ve smyslu anglického slůvka *when* (v italštině *in cui*), které je možno chápat kauzálně, ale i kondicionálně. Při kauzálním výkladu je dáno zamítavé stanovisko vůči HSR („protože hrozba pro mentální zdraví...“). Při kondicionálním výkladu se HSR zamítá tehdy, když nejde o bezprostřední ohrožení mentálního zdraví („jestliže hrozba pro mentální zdraví...“). Je prakticky jisté, že právě na bezprostřední ohrožení budou transsexuálové upozorňovat. Názor dokumentu, že ztráta reprodukční schopnosti (ne jako cíl, ale vedlejší účinek zamýšleného jednání, kterým je co nejdříve vzhled cílového pohlaví) pro zachování života osoby zásadní význam nemá, bude transsexuály popírán poukazem na prakticky všudypřítomné pokušení k suicidii.¹⁸ Při této etické úvaze je třeba rozlišit principiální postoj dokumentu k dobru tělesné integrity, který je třeba respektovat, od přístupu empirického, který předpokládá vyslechnutí zkušeností postižených jedinců. Na základě této zkušenosti (tím spíše, jedná-li se o praktikující katolické transsexuály, kteří musí řešit napětí mezi předpokládaným záporným stanoviskem církve vůči HSR a snahou své potíže takto odstranit), je možné v pečlivě indikovaných případech HSR zodpovědět, protože se skutečně jedná o ohrožení mentálního zdraví, které se nedá odvrátit jiným způsobem.

Poslední poznámka bodu 86, podle které by široký výklad principu totality vedl k tolerování sterilizace z eugenických důvodů ve státním zájmu, používá teleologické argumentace, která je mimo diskusi, neboť uvedené nebezpečí skutečně hrozí. Taková argumentace je však oslabena nepopíratelným utrpením postižených transsexuálů, kterým je třeba pomoci i za cenu určitého rizika (ošetřeného principem dvojího účinku), které lze zodpovědět.

¹⁸ Jak vyplývá z jednomyslného svědectví dotázaných transsexuálů.

Závěrem ke třem uvedeným bodům uvažovaného dokumentu lze říci, že obsahují dva hlavní problémy: rozsah principu totality, u jehož užšího výkladu jde při pohledu na současný vývoj etického myšlení v církvi patrně o tucioristický přístup (vyhnout se riziku a volit jistější řešení) a otázku, zda je třeba u subjektů, postižených poruchou pohlavní identity, uzнат urgentní ohrožení.

Někteří komentátoři vysoký stupeň naléhavosti, ospravedlňující krajní terapeutické postupy, popřou, jiní budou vysoký stupeň naléhavosti drastických opatření obhajovat a odvolávat se přitom na to, že formulace, kterou dokument používá, připady bezprostředního ohrožení mentálního zdraví zásadně nevylučuje.

Dokument s pastorační starostlivostí vybízí k odpovědnému přístupu příslušných odborníků a obrací se přitom nejen na křesťanské etiky, ale i na „pars sanior“ mediální veřejnosti o to víc, že profesionální rutina by mohla tíhnout spíše k permissivitě než k rigoróznosti.¹⁹ V současných kulturních trendech, zahrávajících si okázale s pohlavní identitou, je třeba spatřovat mnohem větší nebezpečí pro humánní přístup k sexualitě než v řádně indikované HSR.²⁰

Hormonal Surgical Reassignment of Transsexuals according to *Communion and Stewardship*

Keywords: Sex reassignment surgery; Principle of totality and integrity; Unity of the human body; Transsexual; Gender identity; International Theological Commission; *Communion and Stewardship*

Abstract: *Communion and Stewardship*, published by the International Theological Commission in 2004, expresses for the first time a standpoint of the Church to sex reassignment surgery as a therapy for persons suffering from gender identity disorder. The paper defends the importance of body for the unity of human beings. However, it admits with respect to the whole tradition an intervention for adequate reasons. It distinguishes between functioning and essential totality, and comes to the conclusion that gender identity disorder is not a sufficient reason for a deep and irreversible intervention into the body integrity by hormonal surgical reassignment (HSR). The discussion on the basis of the art. 86 will probably be focused on the question whether it is allowed to use the above mentioned therapy for preserving mental health and improving relationships with others. The author of this article tries to answer this question by means of interviews with catholic transsexuals.

¹⁹ Medicína není v otázce rozsahu terapie jednotná. R. HAJNOVÁ mluvila o HSR jako o časované biologické bombě, jejíž důsledky dnes nedovede nikdo odhadnout (Seminář o transsexualismu, Brno 2000).

²⁰ Ke sklonku 20. století se přesouvá etická problematika kolem transsexualismu z únosnosti HSR na prosazování představ o sexuální svobodě za cenu reverzibilního karikování svého pohlaví až k ireverzibilnímu sebezmrzačení, jak naznačuje návrh zákona o právu člověka na svobodnou volbu pohlaví, schváleného v Houstonu, USA, ve dnech 26.–29. 8. 1993 (v novém znění z 17. 6. 1995; uvedeno na internetu 1. 8. 1999). Srov. zásadu, charakteristickou pro liberální smýšlení: „You should consider the widest range of options and possibilities.“